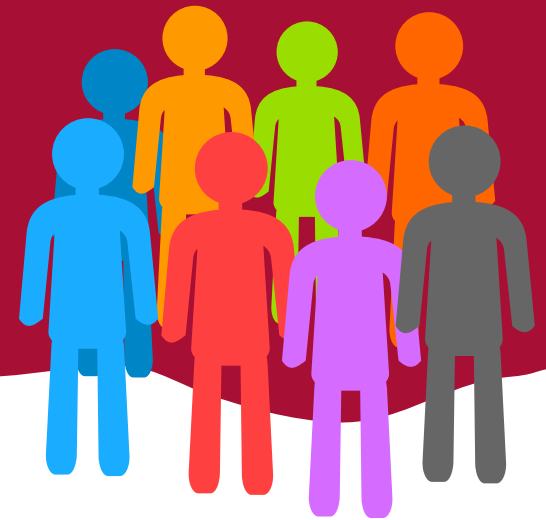

Preekschetsen bij het thema **Verbinding en Hoop**

In de kerk stilstaan bij het slavernijverleden op 29 juni 2025

Inhoud

Voorwoord

Geert van Dartel

3

**Bianca Groen
Gallant**

4

**Daniëlle Dok-
man**

5

**Duncan
Wielzen**

7

**Klaas van den
Geest**

9

Renate Japenga

11

**Niels den
Hertog**

13

Dion A. Forster

15

Preekschetsen

VOORWOORD Geert van Dartel

De herdenking en de viering van de afschaffing van slavernij is een actueel thema dat kerken niet onberoerd laat. Al jaren is het slavernijverleden in de Raad van Kerken regelmatig onderwerp van gesprek. Mijlpalen in het proces van bewustwording waren: de verklaring van de Raad van Kerken uit 2013 én de viering op 30 juni 2023 in De Nieuwe Kerk in Amsterdam.

Voor bewustwording, verwerking en herstel is meer nodig. Behulpzaam daarbij zijn de vele publicaties, tentoonstellingen, onderwijsprogramma's en dialoogprogramma's die de laatste jaren het licht zagen.

In samenwerking met de Stichting Heilzame Verwerking Slavernijverleden organiseert de Raad van Kerken sinds 2023 rond 1 juli een oecumenische dienst om in woord en gebed dit pijnlijke verleden samen te gedenken en te bidden voor herstel en verzoening.

Voor de dienst op 28 juni 2025 in de Evangelisch-Lutherse Kerk in Zwolle kozen we als thema Verbinding en Hoop. Door samen te komen voor Gods aangezicht opent zich een weg naar een hoopvolle toekomst.

Rond 1 juli worden er in het land meer herdenkingsdiensten gehouden. Met name door de Evangelische Broedergemeente. Het zou mooi zijn als deze traditie ook in andere kerken navolging vindt. Om dat te bevorderen hebben we voorgangers uit verschillende kerken gevraagd om een preekschets te schrijven bij de Bijbelteksten Ruth 1 en 1 Kor 13 die in de dienst gelezen zullen worden.

We hopen dat dit gezamenlijke initiatief bijdraagt aan de bewustwording in de kerken maar ook aan onderlinge verbinding over de grenzen van kleur en afkomst heen. Want in Christus is onze eenheid en onze hoop gegeven.

Geert van Dartel

Voorzitter Raad van Kerken in Nederland

VOORWOORD Bianca Groen Gallant

De Stichting Heilzame Verwerking Slavernijverleden voor ‘wit’ en ‘zwart’ zet zich al een aantal jaren in voor de bewustwording van het slavernijverleden en de gevolgen daarvan in het heden. Dit in het bijzonder waar het de rol van kerken betreft. In het kader hiervan heeft de stichting sinds 2018 in samenwerking met de Evangelische Broedergemeente hun jaarlijkse Ketikoti diensten georganiseerd.

Vanuit diverse lokale gemeentes bereikte ons steeds vaker de opmerking dat ook zij op of rond 1 juli een kerkdienst zouden willen weiden aan dit thema, waarbij er ook een ‘verlegenheid’ wordt ervaren hoe dit te doen. Om op deze vraag te anticiperen bieden wij in samenwerking met de Raad van kerken deze preek schetsen aan.

In de hoop om op deze manier een handreiking te geven aan predikanten en anderen om op of rondom 1 juli aandacht te schenken aan dit gedeeld verleden.

Met veel dank aan allen die hun bijdrage leverden.

Gods zegen!

Bianca Groen Gallant,

Voorzitter Stichting Heilzame Verwerking Slavernijverleden

Centrale Bijbeltekst: Ruth 1:1 - 22

Suggesties voor tweede lezing: 1 Kor. 13

Ds. Daniëlle Dokman

Notities bij Bijbeltekst

- 1 - 2: Het verhaal speelt zich af “in de dagen dat de richters richtten”. Dit is een verwijzing naar de onstuimige periode in de Bijbelse geschiedenis van het volk Israël. Aan het einde van het boek Richteren, wordt steeds de zin herhaald: *“In die dagen was er geen koning in Israël; ieder deed wat goed was in zijn ogen”* (Richteren 17:6, 18: 1, 19: 1, 21: 25). Het geeft de toestand van de samenleving aan en is ook een kritisch reflectie op de misstanden die zich voor deden in de samenleving.
 - » Het is heel frappant dat Bethlehem (huis van brood) geen voeding had. Het werd geassocieerd met voeding vanwege haar vruchtbare bodem en agrarische productie. Nu heeft Bethlehem geen brood. Dat zou niet mogelijk moeten zijn en toch gebeurt het. Naomi is genoodzaakt te migreren.
 - » Moabieten hadden een zeer slechte reputatie, mede vanwege het feit dat Moab (de voorvader) de zoon van Lot was verkrijgen uit de verkrachting van Lot door zijn oudste dochter (Gen. 19: 31 - 37). Dit verhaal verzet zich tegen discriminatie van de Moabieten of vreemdelingen, want Naomi en haar gezin worden zelf ook vreemdelingen.
- 3- 5: Met de dood van Elimelech (mijn God is Koning) begint een turbulente periode. Hier is het alsof God haar Koning weggerukt wordt uit haar leven. Ze maakt later ook de opmerking dat Gods hand tegen haar is (v.13). Alhoewel de voorschriften van Moses aangaven dat weduwen en wezen niet onderdrukt mochten (Exo. 22: 22) worden werden ze vaak niet goed behandeld. Dus haar toekomst was niet rooskeurig.
- 6: Ineens blijkt er een ommekeer te komen. Helemaal in het veld van Moab waar zij te kampen had met zoveel verlies kan het nieuws haar ten ore. Bethlehem heeft weer brood!
- 7 - 13: Naomi kaart een heel pijnlijk realiteit aan. Als moeder heeft zij geen huis in Bethlehem en kan haar schoondochter geen stabiele en veilig plaats garanderen.
- 16 - 18: Ruth's handeling en uitspraak is vergelijkbaar met Gods verbond met Israël in Exodus 6: 7. Op dezelfde wijze dat Ruth zich deel maakt van het Israëlsch volk, zo ook eigende God de Israëlieten zich toe in Exodus. God bleef trouw aan het volk en Ruth vertoont dezelfde kenmerken. Deze uiting van loyaliteit maakt Naomi stil
- 19: Wanneer Naomi and Ruth in Bethlehem aan komen is er wat commotie. We weten niet precies waarom er commotie is. Sommige theologen interpreteren deze opschudding als een vreugdevolle welkom, maar daarvan is er weinig bewijs. De vrouwen vragen immers: Is dat Naomi? Dit leidt tot de vraag als deze opschudding uit verdriet, verbazing of minachting. Ze had immers de middelen om te migreren en haar familie op een andere plek te vestigen. Dit alles terwijl de andere de hongersnood moesten doorstaan.
- 20: Een naamsverandering wordt in de Bijbel meestal door God gedaan en is vaak ook een positieve handeling. Naomi doet de naamswijzing zelf en omgekeerd. Ze verandert haar naam Naomi (aangenaam) naar Mara (bitter). Deze omgekeerde handeling was een intentionele handeling en een scherpe kritiek op God. In wezen zegt Naomi aan God: “ik was aangenaam, maar jij hebt me bitter gemaakt. Het woord ‘hemar’ dat vertaald wordt als bitterheid, staat in de hiphil-stam. In het Hebreeuws verwijst het vaak naar het onderwerp in de zin, die de handeling heeft veroorzaakt. In dit geval is de Here of letterlijk vertaald “Shaddai” het onderwerp en Shaddai heeft haar bitterheid veroorzaakt.

- 21: haar beklacht wordt geïntensiveerd wanneer ze aangeeft dat zij vol vertrok en leeg terugkomt. Toen ze vertrok, had ze een man en zonen die in haar huidige en toekomstige economische behoeften kon voorzien. Dit alles is verdwenen met hun dood. Haar huidige en toekomstige situatie ziet er niet meer aangenaam uit en dat schrijft ze toe aan God. Ze beschuldigt YHWH ervan tegen haar te getuigen. De woorden “anah bi” dat vertaald wordt als “tegen...getuigen” is normaliter geen handeling die wij met God associëren, integendeel met de Satan. Het is alsof God tegenover haar staat als een vijand.
- 22: In het begin van het verhaal van er hongersnood en Naomi was vol bij haar vertrek. Nu ze terugkeert, is er een oogst terwijl zij leeg is.

Relatie tussen de Bijbeltekst en deze themazondag

Reflectie 1: geloof

Het is onvermijdelijk dat de totslaafgemaakten zich verlaten voelden. Ik kan me voorstellen dat zij ook zulke uitspraken als Naomi wilden doen en zich afvroegen waarom zij zo moesten lijden. Had God ze in de steek gelaten? Dit is een zeer mogelijke vraag voor christelijke afstammelingen van totslaafgemaakten te beantwoorden. De tekst geeft zelf geen antwoord hierop. De pijn die Naomi ervoer was ondraaglijk voor haar geworden. De Christelijk vieringen rond 1 juli hoort afstammelingen van totslaafgemaakten ruimte te bieden de diepgewortelde pijn van dit verleden bij God aan te kaarten en met deze teksten in geloof deze frustraties te uiten en zo weer de verbinding met God en elkaar te herstellen.

Reflectie 2: hoop

De Verzen 6 en 16 zijn twee hoopvolle momenten in de tekst die ons laten weten dat Gods' bevrijding alle barrières en moeilijkheden doorbreekt ongeacht, de afstand. Ketikoti is daarvan een getuigenis van hoop. Echter, echt heeft hoop actieve en intentionele handelingen nodig. Dit is ook te zien wanneer de vrouwen zich opmaakten en wanneer Ruth zich klemde aan Naomi. Ketikoti heeft ook een intentionele handeling nodig om steeds Gods' bevrijding tot een realiteit te maken.

Reflectie 3: liefde

Alhoewel Naomi zich verlaten voelde was ze niet helemaal alleen. Ruth, die karakteristieken van Gods' trouw en liefde, vertoonde was met haar. Als Naomi zou vragen: waar was God? Dan ligt het voor de hand te antwoorden dat God net naast haar was in en door Ruth, die het risico nam om met haar de gevaarlijk reis terug af te leggen en bij aankomst een nieuw leven met haar te ontdekken. Hierin is een God die deelt in ons lijden voornamelijk door het kruis van Jezus Christus. Dat is waarlijk agape, zoals beschreven in 1 Kor. 13.

Auteur: Ds. Daniëlle Dokman is als predikant verbonden aan de Evangelisch Lutherse Kerk in Suriname.

Centrale Bijbeltekst: Ruth 1:1 - 22

Tweede lezing: 1 Kor. 13

Dr. Duncan Wielzen

God op vreemde bodem

Hongersnood drijft Elimelek naar een vreemd land: naar de vlakte van Moab. Hij is daar een vreemdeling. Maar hij krijgt daar de mogelijkheid om bestaanszekerheid op te bouwen. Hij mag als vreemdeling een toekomst voor zichzelf en zijn gezin opbouwen. Er wordt hem geen strobreed in de weg gelegd. Geen sprake van “eigen volk eerst”.

Hij wordt niet gedeporteerd, zoals veel vluchtelingen in de VS en in Europa, die geweld, honger en armoede ontvluchten, op zoek naar veiligheid en overlevingskansen.

We zien hier een zekere mate van acceptatie van de vreemdeling. De Moabieten die als heidenen worden afgeschilderd, laten toe dat hij met zijn familie bij hen woont, tot aan zijn dood. Je kan eigenlijk zeggen dat de heidense Moabieten hiermee een grote mate van humaniteit laten zien, ondanks dat zij een andere god vereren, nl. de god Kemos. Daarnaast kan worden geconcludeerd dat Elimelek – zijn naam betekent ‘God is mijn Koning’ – zelfs op vreemde bodem God als zodanig ervaart, nl. als de ultieme Voorziener.

‘Ga terug naar het huis van je moeder’

Een opmerkelijk verzoek van Naomi aan haar schoondochters, wanneer zij op weg terug gaat naar Juda, nadat de hongersnood is verdwenen. In een samenleving gedomineerd door het patriarchaat is het opmerkelijk dat de schoondochters gestuurd worden naar het huis van hun moeder. Was dat ook niet het huis van hun vader? Deze uitspraak van Naomi doet echter wel vermoeden dat vrouwen in die samenleving een sterke, verbindende positie hadden. Ondanks het patriarchaat speelden vrouwen binnen familieverband belangrijke individuele rollen. Blijkbaar hadden zij van hun moeder die verbindende rol geleerd.

Vrouwen van verbinding

Hun verbindend vermogen blijkt uit de wijze waarop Ruth en Orpa zich opstellen tegenover hun schoonmoeder. Ondanks dat Naomi uit een heel andere cultuur komt en een andere godsdienst belijdt, weten zij zich met haar te verbinden. Na de dood van hun echtgenoten Machlon en Kiljon – de zonen van Naomi – voelen zij zich nog steeds met Naomi verbonden en blijven haar én de doden (lees: hun overleden mannen) trouw. Want ook met hen voelen zij zich nog verbonden. Op haar beurt zegt Naomi haar schoondochters Gods trouw toe.

Tot drie keer toe dringt Naomi bij haar schoondochters erop aan om terug te gaan naar hun land en volk. Maar hun verbondenheid met Naomi is zo sterk dat zij erin volharden om met haar mee te gaan naar haar land en volk. Ze zijn bereid hun eigen familiecultuur hiervoor op te geven.

Met name Ruth laat zich ondanks Naomi’s aandringen niet vermurwen. Uit haar reactie klinkt vastberadenheid (1:16) ‘Dring er niet langer op aan dat ik u verlaat en terugga, zo ver van u vandaan. Waar u gaat, ga ik; waar u blijft, blijf ik. Uw volk is mijn volk, uw God is mijn God. Waar u sterft, wil ik sterven en daar wil ik ook begraven worden’.

God van hoop en trouw

Naomi – haar naam betekent ‘mijn vreugde’ – komt als weduwe berooid in Juda aan. Haar levenssituatie doet geen recht aan haar naam. Daarom wil zij zich ‘Mara’ laten noemen, wat ‘bitter’ betekent. Wacht haar een bitter lot in Juda? De eindvers (1:22b) suggereert het tegendeel: ‘Zij kwamen in Bethlehem aan *bij het begin van de gerstooft*’.

De gerstooft was van groot belang voor, met name weduwen en vreemdelingen. Het bood de kans om te overleven. Volgens de wet van Mozes (bijv. Leviticus 19:9-10 en Deuteronomium 24:19-21) moesten boeren een deel van hun oogst expres laten liggen – vooral aan de randen van hun akkers – zodat armen, vreemdelingen,

weduwen en wezen konden komen en graan konden rapen. Omdat zij vaak geen eigen land of bescherming hadden, waren ze afhankelijk van deze vorm van sociale zekerheid.

De vermelding van het moment waarop Naomi en Ruth in Bethlehem aankomen, nl. aan het begin van de gerstooft, is dus een teken van hoop. De tekst lijkt te suggereren dat God zijn getrouwen niet aan hun lot overlaat. God voorziet hen van hun dagelijks brood. Zo toont God zich als een trouwe God – wat overigens overeenkomt met Naomi's godsbeeld, getuige vers 8b – en schenkt God hoop te midden van wanhoop en uitzichtloosheid. Dat markeert het begin van een nieuwe toekomst, wat ook zal blijken uit het vervolgverhaal van Ruth, die uiteindelijk de overgrootmoeder van koning David wordt.

Liefde als uiting van Gods trouw

De tekst uit de eerste Korinthebrief bestaat uit drie delen: de liefde overtreft in waarde alle bijzondere genadegaven (1-3); zij heeft voortreffelijke eigenschappen (4-7); zij vergaat nimmer (8-13).

Deze indeling maakt tevens duidelijk waarom de liefde alles overtreft en nimmer vergaat: niet zozeer vanwege haar bijzondere eigenschappen, maar omdat ze van God komt. Liefde staat niet los van God, want God is liefde!

Liefde verbindt

Paulus beschrijft de liefde als iets wat geduldig is, goedgunstig, zonder afgunst en zelfzucht. Liefde zoekt zichzelf niet, maar verbindt. Met andere woorden: liefde heeft aan zichzelf niet genoeg, maar wil zich graag laten delen. Zelf ook met diegenen die onhebbelijk gedrag, of niet te verdragen gedrag tonen, want 'alles verdraagt zij', vanuit de vaste hoop – én overtuiging – dat genezing, bekering, vergeving en trouw van Godswege altijd mogelijk is. Daarom ook kan zij alles verduren. Ze drukt op menselijke wijze Gods trouw aan heel de schepping uit.

In Ruth 1 zie je diezelfde diepe vorm van trouwe liefde vooral in de relatie tussen

Ruth en haar schoonmoeder Naomi:

Wanneer Naomi haar vrijlaat om terug te keren naar haar eigen volk en toekomst, zegt Ruth: 'Waar u gaat, ga ik; waar u blijft, blijf ik. Uw volk is mijn volk, uw God is mijn God (Ruth 1:16)'.

Ruth kiest vrijwillig voor een weg die moeilijk, onzeker en zwaar zal zijn, puur uit liefde en trouw, zonder eigenbelang. Ze verlaat haar eigen land, haar familie, haar kansen op een "normale" toekomst, om trouw te blijven aan Naomi. Ze gaat tot het uiterste om met Naomi verbonden te blijven. Dat kan zij, dankzij de liefde.

De verbinding

Ruth belichaamt precies de soort liefde waarover Paulus schrijft:

- liefde die niet zichzelf zoekt, maar de ander dient,
- liefde die niet opgeeft,
- liefde die gelooft, hoopt en alles verdraagt.

Ruths toewijding is niet gebaseerd op wat ze eraan heeft, maar op pure trouw, die sterker is dan bloedbanden of eigenbelang. Dat correspondeert met hoe Paulus liefde beschrijft als de grootste (zelf)gave.

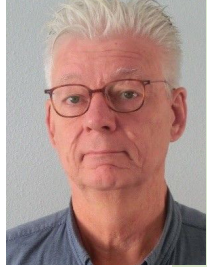
Concluderend kunnen we dus stellen dat Ruth 1 een levend voorbeeld is van wat Paulus in 1 Korintiërs 13 onder woorden brengt.

Auteur: Dr. Duncan Wielzen (rk) is pastoraal theoloog en werkzaam in het bisdom Rotterdam. In 2009 promoveerde hij aan de Katholieke Universiteit Leuven. Hiervoor schreef hij een dissertatie over de relatie tussen Afro-Caribische volksreligiositeit en de Romeinse liturgie in de context van een hedendaagse theologie van liturgische inculturatie.

Centrale Bijbeltekst: Ruth 1:1 - 22

Tweede lezing: 1 Kor. 13

Klaas van den Geest

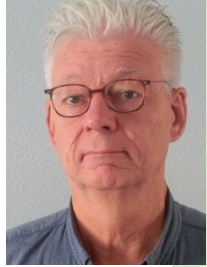
Exegetisch

Ruth 1

- Ruth wordt tijdens het Joodse Sjavoeot (Wekenfeest, oorspronkelijk Oogst- of Eerstelingenfeest, zeven weken na Pesach) gelezen. De oogsttijd breekt aan als Naomi en Ruth in Bethlehem ('Broodhuis') arriveren. Inmiddels bedekt het rijpe koren weer de velden. Het christelijke Pinksterfeest is hiermee verbonden. De essentie daarvan is Christus' koningschap (Handelingen 2:33!). Het verhaal van Ruth speelt zich af op de drempel van de richterentijd met zijn anarchie (slot Rechters), en een nieuwe tijd onder de Daviddynastie (Ruth 4:22!). Jezus Christus is de uiteindelijke vervulling van Gods beloften aan David en Israël. Naar zijn koningschap verwijst het boek Ruth. Ruth als Pinksterboek!
- In Ruth 1 ligt bijzonder accent op God als de Almachtige. Het is een typisch voorbeeld van verbondsinteractie tussen God en zijn volk. NB het Hebr. woord paqad in vers 6: 'bezoeken' zowel in ongunstige als gunstige zin, straffend, zegenend. Dit is ook in Rechters het telkens klinkende refrein: Israëls ontrouw, Gods straf (vijanden en hongersnood). Ook Naomi lijkt haar lot zo te interpreteren: "de HEER heeft zich tegen mij gekeerd" (13), "de Ontzagwekkende heeft me kwaad gedaan" (21). Maar dan ook Gods trouw als Bevrijder die telkens een sterke redder zendt. Ook dit weerklinkt hier: de HEER trekt zich het lot van zijn volk aan (6). De slotzin van hoofdstuk 1 is opmaat naar die bevrijding: de oogsttijd wordt symbool van een nieuw begin voor Naomi en Ruth, voor Israël (Davids geboorte) en alle volken (de Davidide Jezus Christus!).
- Er is geen expliciete aanwijzing in de tekst die het tragische lot van familie Elimelech-Naomi verbindt met hun keus naar Moab uit te wijken. Ook uit dat lot zelf moet men geen oordeel afleiden. Hooguit kan men veronderstellen dat deze gang naar Moab voor Israëlieten not done was. Passages als Deuteronomium 23:4 e.v. (en in algemenere zin 28) propageren geen 'vijanddenken' maar zijn een veroordeling van afgodisch leven, in contrast met wat voor Israël bevrijd leven inhield.
- Als Naomi haar schoondochters tracht te overtuigen terug te keren, wijst ze erop dat er voor hen geen toekomst is in Israël. Ook omdat zij de hand van Jahwe zelf tegen zich gekeerd ziet. Dit laatste is bepaald geen dankbaar geloofsgetuigenis, eerder een bittere klacht. Wordt zij gemotiveerd door haar Godsbeeld (*Sjaddai* dat mogelijk wijst op God als God die je kan maken en breken, zegent en vervloekt)?
- Vertekening blijkt ook uit de tegenstelling vol-leeg (Hebr. vers 21). Allesbehalve vol, met lege magen, waren ze naar Moab gegaan... Ook het afstand doen van haar naam (Lieflijke, Gelukkige) getuigt niet van vertrouwen dat God nu wel bij haar is. 'Mijn leven is één grote mislukking', lijkt ze te zeggen. En: dat is Jahwe's werk! Zo kan een mens z'n lot interpreteren. Ook Psalmen kennen deze klacht. Zonder Godsvertrouwen wordt het áánklacht...
- In schril contrast hiermee staat de keuze van Ruth ("uw volk mijn volk, uw God mijn God"). Een bewust-doorleefde geloofskeus? Eerder afhankelijkheid aan haar schoonmoeder: Naomi's volk?, dan ook Naomi's God. Toch proef je hier het oudtestamentische motief van het geding tussen God en goden. Terwijl Naomi haar de god van Moab zelfs aanbeveelt (15!), licht in Ruths keus haar ontlukende geloof op. Zij leert Israëls God kennen als de God die bevrijdt en toekomst opent. Toch is het niet Ruths geloof maar Gods leiding die dit pareltje groots doet glanzen (Matt. 1:5).

1 Korinthiërs 13

- Ook dit hoofdstuk komt tot spreken in zijn context: Paulus' onderwijs over de plek van tongentaal in het geheel van alle aan de gemeente gegeven Geestesgaven. Daarin wijst hij een rangorde aan: gaven tot opbouw van de hele gemeente staan hoger dan louter persoonlijke Godservaringen. Zonder vertaling of uitleg worden het holle klanken (1 Kor. 13:1).

- Dit hoofdstuk is het kompas dat richting wijst. Als een scharnier verbindt het 12 en 14: liefde geeft gaven hun plek. Die weg is de hoogste (12:31, 13:13) en helpt niet alleen tot God, maar ook ten dienste van elkaar te spreken (14:2). De Bijbel kent meerdere woorden voor liefde, wat bewijst dat liefde het hart van de Bijbel is. Het gaat om de liefde (Grieks 'agapè') van het door Christus gekend zijn (1 Kor. 13:12; verg. 1 Joh. 4:10).
- Het eerste deel (1-3) is de schakel met de gavendiscussie: zonder liefde zijn kennis en kunde niets. Het tweede (4-7) tekent de aard van die liefde: desnoods eenrichtingverkeer. Het derde deel (8-13) zet alles in het perspectief van Gods doel en toekomst: wat verdwijnt, wat blijft. Gezonde eschatologische relativisering...

Relatie met het thema

Bijbelgedeelten bij een thema kiezen is riskant. Hoe kan de Bijbel blijven spreken als wij eerst zelf gesproken hebben? De prediker die haar hermeneutische specialisme inzet, weet door biddend overdenken de beweging van Tekst naar Context te maken. Zo spreekt Gods Geest tot zijn hart, en zo tot de bijeengekomen hoorders. Anderzijds is 'slavernijverleden' hét grote thema van het hele Oude Testament! Zeker Ruth staat op een kruispunt in Gods plan van bevrijding van zijn volk (van Rechters naar Koningen). *Hoop* licht op als Ruth met haar schoonmoeder het Broodhuis betreft en een nieuwe tijd voor Gods volk aanbreekt. Gods Messias-Bevrijder licht reeds profetisch op! *Verbinding* vinden we in Hem die ons eerst heeft liefgehad. Dan vinden wij de weg tot elkaar, ook als dat onszelf in het vlees snijdt. Ons eigen verleden grijnst ons toe.

Gedane zaken nemen geen keer, slechts *genade* keert het *gedane*. Jezus werd onze *doulos* (Johannes 13), wij worden zijn *philous* (Johannes 15:15).

Homiletisch

Voor een preek in moves delen we het materiaal in in Theologie, Weerstanden, Ervaring. Uit deze elementen formuleert men de moves-gedachtoreeks in de vorm van een doorlopende volzin (Buttrick, 1987).

Theologie: God is in Ruth 1 de Almachtige die maakt en breekt, maar ook heelt en toekomst opent. Op zoek naar evangelie zien we God die werkt aan zijn plan van bevrijding. Zijn liefde overwint en geeft uitzicht op het 'oog in oog' van 1 Korinthe 13:12.

Weerstanden: Dat vraagt om kwetsbaar zijn, loslaten wat wij nog overeind wilden houden. Oog in oog is: de ander zien, schuld erkennen zonder vergeving te verwachten, standbeelden van onze witte waarden neerhalen.

Ervaring: De gestorven paus Fransiscus kuste de voeten van gevangenen en slachtoffers van mensenhandel. Dit beeld van barmhertigheid is een blijvende aanklacht tegen al wie zich groot maakt door mensen te dehumaniseren.

Liturgisch

De Psalmen bevatten thematiek die aansluit (Gods bevrijdende 'arm'; klagen wordt gezang); 89 (de Davidide), 126 (oogstlied van gerehabiliteerde ballingen); 146 (verdrukten recht doen).

Liedboek 2013: 146c, 221, 316, 422, 425, 601, 675, 838, 841, 871, 990

Gereformeerd Kerkboek 2017: 155, 157, 228, 230, 233, 246, 249, 261

Auteur: Klaas van den Geest, emeritus predikant Nederlandse Gereformeerde Kerken

Centrale Bijbeltekst: Ruth 1:1 - 22

Tweede lezing: 1 Kor. 13

Renate Japenga-Gudde

Notities bij de tekst van Ruth 1

- Vers 1 tot en met 5: in vijf verzen wordt het verhaal verteld van Naomi. Met haar man en twee zonen vertrekken ze naar het buurland Moab wegens hongersnood in hun eigen land. Ze woont ongeveer tien jaar in Moab. In die tijd verliest ze haar man, trouwen haar twee zoons en verliest ze daarna haar twee zoons. Met haar schoondochters blijft ze achter wat voor vrouwen in die tijd al een heel kwetsbare positie was. Je had kinderen en kleinkinderen nodig voor je economische zekerheid en sociale status.
- In de tekst ligt de nadruk op de etniciteit van de man, vrouw en zonen. Zoals er ook de nadruk ligt op de etniciteit van de vrouwen. Eerst wordt hun etniciteit genoemd en daarna pas hun naam. Het gezin is een intercultureel gezin geworden (of: hybride).
- (Vers 6) Naomi besluit terug te gaan naar haar moederland en in eerste instantie reizen beide schoondochters met haar mee. Ze staan op dat moment op een kruispunt. Gaan ze mee met Naomi naar een voor hen vreemd land, maar wel het land van hun overleden man. Of gaan ze terug naar hun eigen familie en land (vers 7) Er komt veel terminologie van verwantschap naar voren in deze verzen.

Naomi is ervan overtuigd dat God zich tegen haar heeft gekeerd omdat ze zoveel verlies heeft geleden. Maar ze heeft hoop voor haar schoondochters (vers 8) dat Gods trouw en liefde ervoor zullen zorgen dat ze wel een zekere toekomst zullen hebben. Ze hoopt voor haar schoondochters wat ze zelf heeft verloren. In de tijd van de Bijbel waren mensen ervan overtuigd dat wat hen gebeurde, dat het de wil van God was. Daar kan een gevaar in zitten want soms zijn het mensen die andere mensen iets aandoen. Of worden er vreselijke dingen gedaan en erbij gezegd dat het de wil van God is zoals het tot slaaf maken van mensen.

Als de wens van Naomi voor haar schoondochters niet werkt, vertelt ze over haar bitterheid (weeklagen/lament) en hoe ze haar toekomst ziet. Orpa kiest ervoor om terug te gaan naar huis. Naar haar familie en godsdienst (vers 14). Maar Ruth overtuigt Naomi om haar mee te nemen.

(Vers 19) Als Naomi terugkomt in Israël vragen de mensen wie ze is. Ook haar identiteit wordt ondervraagd. Ze wordt bijna niet meer herkend na 10 jaar en ze is in gezelschap van een vrouw die de gemeenschap niet kent. Naomi is niet meer dezelfde vrouw als die Bethlehem verliet. Ze wil Mara (bitter) genoemd worden. Ruth wordt op dat moment niet erkend door Naomi: 'God heeft mij met lege handen doen terugkeren'.

Relatie met het thema

God werkt door de acties van gewone gelovige mensen die Gods liefde zien in mensen om hen heen en zo ook omgaan met de mensen om hen heen. Op deze manier zie je af en toe een glimpje van het Koninkrijk van God. Al aanwezig onder ons en tegelijk als hoopvolle belofte voor de toekomst. Het Koninkrijk van vrede en gerechtigheid. Waar iedereen gelijk en gelijkwaardig is.

Als iedereen zo met elkaar zou omgaan, dan zouden we kunnen helen wat is gebeurd in het verleden. Want de doorwerking van het slavernijverleden is nog steeds aanwezig en vraagt ons om daar gelovig actie in te ondernemen zodat de toekomst hoopvol is voor iedereen.

Homiletische notitis

De ander: In de teksten van het Eerste Testament zit vaak een spanning tussen inclusiviteit en exclusiviteit. Wie hoort er wel bij en wie niet? Wie is er vreemdeling en wie hoort bij het volk. In de tekst blijft er een nadruk liggen op Ruth als de Moabitische, zo blijft ze iemand van buiten de gemeenschap, want er is vaak gewaarschuwd tegen Moab. Al is er wel een verbondenheid want de Moabieten worden gezien als nakomelingen van Lot. Moab staat ook wel voor de “bekende ander”. Ze waren de grens tot het beloofde land voor de Israëlieten.

De Ander: God is voor ons ook een Ander. Een tegenover of een spiegel waarin we zien wie we zijn en hoe we omgaan met onze naasten. Maar we kunnen de Ander ook zien in het gelaat van de ander. Gods liefde is voor alle mensen. Hadden wij de liefde niet, dan zou ons spreken niet zinvol zijn. Wat hebben we als kerk nog te zeggen als we de liefde niet hebben voor ieder mens, maar alleen voor sommigen (die op ons lijken)?

Liefde kan niet zonder rechtvaardigheid. Er ligt een taak voor witte mensen om rechtvaardig om te gaan met ons slavernijverleden. Er rekenschap van geven. Want ook al hebben wij niet persoonlijk meegewerkt, we zijn als nakomelingen nog steeds deel van het systeem van witheid waardoor racisme en discriminatie in de maatschappij en in de kerk voorkomt. Als we in de spiegel kijken van 1 Korinthe 13 dan leren we waar we tekort schieten en leren we hoe we in liefde kunnen leven met onze naasten. De liefde van God die te lezen is op het gelaat van ieder ander.

Identiteit: Mensen ontwikkelen hun identiteit in dialoog met of als worsteling met de dingen die andere mensen in jou zien. Daarom is het zo belangrijk dat we op een zuivere manier naar mensen kijken. Dat we ons bewust zijn van onze vooroordelen, onze witte blik en onze eigen context (positionaliteit). Ruth construeert haar identiteit door het land en de godsdienst van Naomi aan te nemen als haar eigen. Verderop in het verhaal wordt ze tot twee keer toe nog ondervraagd of wie ze is en wat haar identiteit is. Hoort ze erbij?

Overige opmerkingen

In het verleden is er hard geoordeeld over Orpa omdat zij in haar moederland blijft, terwijl Ruth ervoor kiest om mee te gaan met Naomi. Ze kiest ervoor om de God van Israël ook als haar God te zien. We weten niet of ze daarmee haar eigen godsdienst achterlaat of dat ze daarin ook hybride wordt. Maar we weten ook niet wat Orpa meeneemt van haar ervaringen met de god van Israël door haar huwelijk. De schrijver van de tekst oordeelt niet over de keuze van Orpa.

Mijn eigen moeilijkheid met dit verhaal zit erin dat het lijkt alsof Ruth alleen maar volwaardig mee mag doen in de Bijbel omdat ze een voormoeder van Jezus wordt. Maar ook als ze dat niet was geworden, dan was ze nog steeds volwaardig mens.

Auteur: Renate Japenga-Gudde, predikant te Gouda in de Ontmoetingskerk (PKN).

Centrale Bijbeltekst: Ruth 1:1 - 22

Tweede lezing: 1 Kor. 13

Niels den Hertog

Notities bij de Bijbeltekst

- Het boek Ruth heeft in de synagogale indeling van Bijbelboeken een andere plek dan in de Bijbel zoals die in de kerk gelezen wordt. Het boekje staat in de verzameling Geschriften en is één van de feestrollen. Het wordt gelezen op het Wekenfeest (Sjavoeot, in 2025: 1-3 juni). Dit feest valt zeven weken na Pesach en Israël viert dan de wetgeving op Sinaï. In Ruth wordt zichtbaar dat de weg van Gods Thora leven in het land mogelijk maakt voor eenieder: het zijn de wetten op de oogst (Lev.19) en op het zwagerhuwelijk (Deut.25:5v.) die de toekomst openleggen voor de vrouw uit Moab en haar schoonmoeder Naomi.
- De plaats van Ruth in de christelijke indeling van de Bijbel maakt als vanzelf dat de aandacht uitgaat naar de openingsverzen en het slotwoord. Dit kleine verhaal speelt zich af in de tijd van de Richters. Dat boek heeft in duistere tonen getekend hoe het gaat in een land waar geen koning is en ieder doet wat 'm goeddunkt. Tegen die achtergrond klinkt het laatste woord van het boekje hoopvol: David! Deze plaats in de canon richt de aandacht op de trouw van Israëls God, die in de verwarring en verharding van een land waar ieder doet wat goed uitkomt, niet loslaat maar vasthoudt aan zijn belofte.
- Het boek is genoemd naar de vrouw uit Moab die een plaats krijgt in het volk van God: Ruth. Naast haar echter is voortdurend die andere vrouw: Naomi. Met de teleurstelling en aanvechting van haar en haar man begint het boek. In het land van de belofte blijkt nota bene in Broodstad (Bethlehem) geen voedsel - het land is niet 'vloeiende van melk en honing'.
- Sober vertelt de schrijver dat Elimelech en Naomi met hun twee zoons het land van de belofte achter zich laten en naar Moab gaan. In het land van de Here God zien ze geen toekomst en ze willen leven zoeken in het land van het volk waar Israël voortdurend een moeizame verhouding mee heeft gehad. Zozeer zelfs dat

in Deut.23:4 te lezen staat dat Moabieten geen plaats kunnen krijgen te midden van het volk Israël.

- De toekomst gaat in dat land niet open, maar breekt nog veel verder af. Alle drie de mannen sterven. Ook hier is de schrijver terughoudend en sober. Niets wordt gezegd over de doodsoorzaak, evenmin wordt het in verband gebracht met God (oordeel of gevolg van een weg bij God vandaan bijv.). Ruth moraliseert niet.
- In Moab hoort Naomi dat God aan zijn volk gedacht heeft. Ze keert terug naar Bethlehem, dat nu zijn naam eer aandoet. Dwars door alles heen is bij Ruth geloof ontstaan. Zij laat haar schoonmoeder niet alleen gaan, maar houdt aan haar vast.
- Naomi ziet weinig lichtpuntjes. Als mensen van vroeger haar herkennen, verandert ze haar naam: Mara, de bittere. Wat de schrijver niet doet, doet zij wel: ze brengt de gebeurtenissen van haar leven rechtstreeks in verband met God, maar ze noemt Hem eerst niet met de verbondsnaam, maar met een wat afstandelijke naam (Ontzagwekkende). Hij heeft haar leven bitter gemaakt. Mara kan zo ook niet meer waarnemen dat Ruth er is die trouw aan haar is gebleven. Zoals de HERE God trouw is aan zijn volk.

Relatie tussen de Bijbeltekst en deze themazondag

- Vandaag zouden we Elimelech en zijn gezin economische vluchtelingen noemen. Er zijn genoeg verhalen van wat dergelijke vluchtelingen in een nieuw land kan overkomen. Omdat ze nergens bij horen, zijn ze vaak kwetsbaar: geen deel van de gemeenschap.
- Integratie in de nieuwe samenleving lukt de jongere generatie wat gemakkelijker dan de oude. Machlon en Kiljon vinden moabitische meisjes. Het geloof van

vroeger komt daarmee onder druk te staan, want zij hebben hun eigen goden en hun eigen gebruiken. Kinderen van arbeidsmigranten of van ongedocumenteerden leven in twee werelden. De oudere generatie is meer geneigd houvast zoeken in het krampachtig vasthouden aan de gebruiken uit het eigen land. Zo verliezen beide generaties hun thuis.

- Het sterven van de drie mannen wordt in de Bijbeltekst niet verklaard. Vragenderwijs kan in de preek de mogelijkheid onderzocht worden of ze wellicht werk gevonden hebben dat met gevaar omringd was. In onze tijd worden economische vluchtelingen gemakkelijk tot slaven: nauwelijks sociale voorzieningen, slechte arbeidsomstandigheden, beperkte aandacht voor de veiligheid van werknemers, slechte huisvesting. In een wereld waar ieder doet wat goed is in eigen oog, is uitbuiting schering en inslag.
- Het is moeilijk om het eerste hoofdstuk van Ruth geïsoleerd van de andere drie hoofdstukken te bepreken. De plaatsing in de Joodse en de christelijke canon is van belang om lijnen naar vandaag te trekken:
- (1.) de combinatie met het Wekenfeest opent de ogen voor de belofte die er ligt in het leven met de geboden van de HERE: daar gaat het leven open voor Ruth en Naomi. Het graan dat voor de vreemdeling moet blijven liggen bij de oogst verdrijft de honger. De instelling van het zwagerhuwelijk opent de toekomst.
- (2.) de naam David die als belofte het slotakkoord van het boek vormt, wijst er op dat God omziet naar zijn volk, juist ook naar wie onderop geraakt zijn en vermalen worden in het cynisme van een wereld waar ‘ieder doet wat goed is in eigen oog’ en waar geen koning is.

- De wet vindt zijn vervulling in de liefde, zo stemmen Oude en Nieuwe Testament samen (Lev.19:18; Rom.13:10). Hier ligt een lijn naar de tweede lezing. In Ruths gang naar de akker en haar huwelijk met Boaz wordt liefde zichtbaar voor Naomi en voor de God van Israël. Liefde komt in de Bijbel altijd uit in concrete daden van offer. Zoals God het doet (Joh.3:16), zo is het bij mensen ook.
- Als de gemeente van Christus vandaag getuige is slavernij, weet ze zich gebonden aan de God van Ruth en bidt ze om de Geest van Jezus Christus om moed te hebben om te spreken en te handelen. Haar pleidooi voor achtergestelden kan best wat kosten, omdat het in een wereld die geregeerd wordt door economische belangen en eigen comfort ergernis oproept. Het boek Ruth is dan ook een bron van hoop, omdat het in de verwarring van de tijd van de Richters het zicht opent op God die trouw is. Gaan in liefde in de weg van zijn woorden heeft de toekomst.

Suggesties voor liederen

Psalm 119, Psalm 133, Psalm 146.

Auteur: Niels den Hertog, predikant in de CGK, docent voor systematische theologie aan de Theologische Universiteit Apeldoorn (Publieke theologie en ethiek)

Centrale Bijbeltekst: Ruth 1:1 - 22

Tweede lezing: 1 Kor. 13

Dion A. Forster

Toelichting bij de bijbelteksten

Ruth 1: Ruth 1 introduceert ons aan Naomi, Ruth en Orpa in een context van ontheemding, verdriet en sociale kwetsbaarheid. Naomi is een weduwe die haar beide zonen heeft verloren en vanuit Moab terugkeert naar Bethlehem. Ruth, een Moabitische vreemdelinge, dringt erop aan Naomi te vergezellen en spreekt haar iconische woorden van solidariteit uit: “Waar u gaat, zal ik gaan; waar u verblijft, zal ik verblijven... uw volk is mijn volk en uw God mijn God” (Ruth 1:16).

Deze tekst benadrukt kwetsbaarheid, migratie en radicale verbondenheid. Ruth kiest er niet voor om terug te keren naar vertrouwdeheid of privilege, maar engageert zich om Naomi in haar rouw en armoede te vergezellen. Haar daad overschrijdt grenzen van etniciteit, nationaliteit en cultuur. Het is een diepgaande uitdrukking van hoopvolle verbinding en radicale solidariteit in het aangezicht van verlies.

1 Korintiërs 13: Paulus' woorden in 1 Korintiërs 13 worden vaak gesentimentaliseerd, maar in hun oorspronkelijke context vormen ze een scherpe kritiek op een verdeelde en elitaire christelijke gemeenschap. Paulus stelt dat zonder liefde – agapè – zelfs de meest indrukwekkende gaven en daden betekenisloos zijn. Liefde is geduldig, liefde is vriendelijk, zij scheidt niet op en is niet trots; zij houdt geen rekening met het kwaad. Zij volhardt en blijft standhouden (1 Kor. 13:4-7).

Agapè is meer dan een gevoel; het is sociale ethiek in actie. Zij verenigt gerechtigheid, nederigheid en genade. Voor Paulus is liefde het bindweefsel van het lichaam van Christus – de enige gave die blijft, het kenmerk van christelijke volwassenheid (13:13).

Relatie met het thema: Hoop die mensen verbindt

Het verhaal van Ruth en de oproep van Paulus vormen samen een krachtig getuigenis van de mogelijkheid van hoop te midden van pijn, en van het gebod tot verbinding over grenzen heen. Ruth laat zien hoe hoop gestalte krijgt in toewijding en aanwezigheid bij gemarginaliseerden. Paulus toont ons dat liefde niet abstract is, maar gemeenschappelijk, transformerend en blijvend.

Terwijl we de afschaffing van de slavernij in Suriname herdenken en stilstaan bij de blijvende erfenissen van slavernij, racisme en uitsluiting, roepen deze teksten de Kerk op om een plaats van hoop en verbondenheid te zijn. De geschiedenis van Nederlandse betrokkenheid bij slavernij, en de ongelijkheden die tot op de dag van vandaag voortduren, moeten onder ogen worden gezien. Vanuit die erkenning moet verbinding ontstaan – tussen gemeenschappen, tussen geschiedenissen en in de richting van een gedeelde hoop.

Hoop is in deze context geen naïef optimisme. Het is, zoals de Zuid-Afrikaanse ervaring ons leert, het vasthoudende geloof dat gerechtigheid en verzoening mogelijk zijn, zelfs tegenover geïnstitutionaliseerde haat. Hoop wordt geleefd in praktijken van begeleiding, gerechtigheid en waarheid. Zoals Ruth Naomi vergezelde, en zoals Paulus de verdeelde Korintiërs opriep tot een voortreffelijkere weg, zo moet de Kerk degenen begeleiden die belast zijn door geschiedenis, marginalisatie en stilzwijgen.

Homiletische notities

- *Historisch bewustzijn:* Erken de rol van de Nederlandse kerken in zowel het sanctioneren als het weerstaan van slavernij. Spreek eerlijk over medeplichtigheid en moed.
- *Getuigenis en herinnering:* Zoals Ruth en Naomi dragen velen vandaag generatietrauma. Nodig de gemeente uit tot rouw, tot luisteren en tot het vertellen van vaak verzwegen verhalen.
- *Liefde belichamen:* De radicale liefde van 1 Korintiërs 13 is geen gevoel, maar een praktijk. Wat betekent het om geduldig te zijn in het ontmantelen van racisme? Wat betekent het om te hopen wanneer gerechtigheid uitblijft? Om te beschermen en te vertrouwen in solidariteit?
- *Van ontkoppeling naar verbinding:* Ruths toewijding aan Naomi en Paulus' visie op een liefhebbende gemeenschap nodigen ons uit om de grenzen die verdelen – ras, natie, cultuur – af te breken en te leven in het evangelie van radicale verbondenheid.
- *Genade als protest en belofte:* Genade is geen goedkope emotie, maar een protest tegen onrecht en een verbintenis tot het goede. Genade verbindt. Genade weerstaat. Genade verlost.

Deze preek roept ons op om in liefde te wandelen, te hopen op gerechtigheid, en ons te verbinden als mensen van verbondenheid in een wereld die verscheurd is door pijnlijke geschiedenis en vooroordelen. We herinneren de Kerk eraan dat we niet alleen geroepen zijn om het verleden te gedenken, maar ook om deel te nemen aan Gods bevrijdende toekomst.

Auteur: Dion A. Forster is professor publieke theologie en ethiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam en buitengewoon hoogleraar systematische theologie en ethiek aan de universiteit van Stellenbosch.